

Από τα Γιαντισά στη Θεσσαλονίκη.

του Γαβριήλ Ν. Συντομόρου.

Κατά τον κηρυχθέντα στις 5 Οκτωβρίου 1912 Α΄Βαλκανικό πόλεμο εναντίον της Τουρκίας, ο στρατός μας, μετά από την από μέρους του παραβίαση των ελληνοτουρκικών συνόρων στη Θεσσαλία και τις νικηφόρες μάχες στην Ελασσόνα και στο Σαραντάπορο προήλασε μέχρι την Βέροια, την οποία απελευθέρωσε στις 16 του μηνός. Ο κύριος όγκος του Ελληνικού Στρατού ξεκίνησε, στη συνέχεια, από την εν λόγω πόλη, το πρωί της 19^{ης} Οκτωβρίου 1912, με κατεύθυνση τις βόρειες όχθες της λίμνης των Γιαντισών, χωρίς,ε ντούτοις, το Γενικό ελληνικό Στρατηγείο να γνωρίζει πού θα αντέτασσε ο εχθρός την επόμενη αμυντική του προσπάθεια. Απλώς, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η απαραίτητη αναγνώριση για την προαναφερθείσα πορεία της ελληνικής στρατιάς χρησιμοποιήθηκε η ημιλαρχία Ιππικού της 2ας Μεραρχίας.

Η δε υπό τον Υποστράτηγο Σούτσο Ταξιαρχία Ιππικού κατευθύνθηκε από τη Βέροια προς στις νότιες όχθες της λίμνης όπου το χωριό Βρυσάκι, όπου είχαν κατευθυνθεί και οι εξής ελληνικές μονάδες: Η 7^η Μεραρχία Κλεομένους, το απόσπασμα Ευζώνων Κωνσταντινόπουλου, το 8^ο Τάγμα Ευζώνων και το Σώμα Προσκόπων[1]. Από τις μονάδες αυτές, εκείνη του Κλεομένους, όπως σημειώνει ο Αλέξανδρος Μαζαράκης στα απομνημονεύματα του (σελ.116), έφθασε μεν μέχρι το χωριό Νησέλι, στην αριστερή όχθη του Αλιάκμονα, από κει και πέρα όμως δε διέθετε τις ανάλογες διαταγές, ώστε να εξακολουθήσει, κατά την 17^η Οκτωβρίου, την προέλασή της διά της γεφύρας του Λουδία προς το χωριό Άδενδρο και τη σιδηροδρομική γέφυρα του Αξιού. Και τούτο, μολονότι, σύμφωνα με τις μαρτυρίες του Τούρκου αρχιστράτηγου Ταχσίν Πασά[2] (βλέπε Νικόλτσου και Γούναρη, Από το Σαραντάπορο στη Θεσσαλονίκη, σελ. 50), κατά μήκος του Λουδία, και από το Άδενδρο μέχρι την αμαξιτή οδό Χαλκηδόνας-Αλεξάνδρειας (το τότε και μετέπειτα αποκαλούμενο Γιδά), είχαν παραταχθεί μόνο συντρίμια του τουρκικού στρατού.

Παράλληλα, ο προαναφερθείς Τούρκος αρχιστράτηγος αποφάσισε να υπερασπιστεί τα Γιανιτσά-και να μην αμυνθεί στα ανατολικά του Αξιού-επειδή η ως άνω κωμόπολη θεωρούνταν τόπος ιερός για τους εντόπιους Τούρκους. Γιατί στα Γιανιτσά ήταν θαμμένος ο παλαιός στρατηλάτης των Τούρκων Γαζή Αχμέτ Εβρενός Μπέης (Βρανέζη τον αποκαλούσαν οι βυζαντινοί χρονογράφοι) και ο δάσκαλός τους Σεχ Λεσή. Έτσι, ο Ταχσίν είχε επιλέξει να μην εγκαταλείψει αμαχητί την προαναφερθείσα κωμόπολη παρά, αντίθετα, ενίσχυσε την άμυνά της μεταφέροντας από την Κρέσνα το Σώμα Στρατού της Στρούμα . Παρέταξε πάντως – δυτικά των Γιανιτσών – λιγότερους από 30.000 άνδρες, που είχαν έτσι, παρά πάσα ελληνική πρόβλεψη-αλλά και αντιδεοντολογικά- το υδάτινο κώλυμα του Αξιού στα νώτα τους[3].

Υπό τις συνθήκες αυτές, οι μεν μεραρχίες μας βιάδιζαν ανύποπτες στις βόρειες όχθες της προαναφερθείσας λίμνης, ο δε εχθρός, όπως αναφέρει ο Πάγκαλος στα Απομνημονεύματά του, βρισκόταν «υπό την ρίνα μας». Οπότε, όταν το στρατηγείο της υπό τον Υποστράτηγο Καλλάρη 2ας Μεραρχίας μας (της αποκαλούμενης Σιδηράς, των Αθηνών), έφτασε στη διασταύ-

ρωση του δρόμου Έδεσσας – Γιαντσών με το δρόμο Γιανιτσών – Πάικου, τότε αιφνιδίως δέχθηκε πυκνά πυρά πυροβολικού. «Δεν είχομεν προφθάσει να βαδίσωμεν ένα χιλιόμετρον επί της οδού», υπογραμμίζει ο Ευστάθιος Λιώσης (στο βιβλίο του Πολεμική Ιστορία του 3^{ου} Συντάγματος πεζικού (σελ. 65), ότε ομοβροντίαι πυροβολικού ακούονται και οβίδες εκρήγνυνται εις τας γραμμάς μας. Αι περισσότεραι εκ τούτων έπεσαν πλησίον του Στρατηγού Καλλάρη, όστις μετά του επιτελείου του ηκολούθει την εμπροσθοφυλακήν του Συντάγματος. Τούτο υπήρξεν αιφνιδιασμός διά την διοίκησιν, ήτις δεν το ανέμενεν». Πολύ περισσότερο, μάλιστα, καθώς λέγεται ότι βλήθηκε και η ίδια η στρατοπεδεία του Γενικού ελληνικού Στρατηγείου.

Η επακολουθήσασα μάχη, οπωσδήποτε, άρχισε στις 9 το πρωί της 19^{ης} Οκτωβρίου διακόπηκε στις 6 το απόγευμα, λόγω μιας τρομακτικής καταιγίδας, και επαναλήφθηκε την επομένη το πρωί. Στη δε διάρκεια του εν λόγω πολεμικού αγώνα διακρίθηκε το 1^ο Σύνταγμα Ευζώνων (υπαγόμενο στην 6^η Μεραρχία) του Αντισυνταγματάρχη Διονύσιου Παπαδόπουλου, το οποίο ενήργησε σφοδρότατες επιθέσεις κατά της δεξιάς εχθρικής πτέρυγας στο χωριό Πυλωρύγι (βόρεια των Γιανιτσών). Εκεί σκοτώθηκαν: ο διοικητής του 9^{ου} τάγματος Ευζώνων Ταγματάρχης Γεωργούλης (που μαχόταν, αν και ασθενής), ο Υπασπιστής του Υπολοχαγός Ιωάννης Γιάνναρος, και τραυματίστηκαν-μεταξύ των άλλων-ο διοικητής του 18^{ου} Συντάγματος Παναγιωτόπουλος Ευθ., οι Υπολοχαγοί Χαμόδρακας, Πολυμερόπουλος και ο Ανθυπασπιστής Γκίκας. Από το 9^ο Σύνταγμα της 4^{ης} Μεραρχίας σκοτώθηκε ο αξιωματικός των πολυβόλων Σγούρος, οι Ανθυπολοχαγοί Σούμπασης και Γαλανόπουλος και ο Επιλοχίας Μωκέας. Του ίδιου συντάγματος, τραυματίστηκε ο Ταγματάρχης Ηλιόπουλος, ο διοικητής του 10ου λόχου Μήνης και ο Ανθυπολοχαγός Κωστόπουλος, οι οποίοι όμως παρέμειναν στις θέσεις τους όλη τη νύχτα. Στο πεδίο της μάχης έπεσε και ο διοικητής του 6^{ου} Συντάγματος της 3^{ης} Μεραρχίας Συνταγματάρχης Κ. Δημητρακόπουλος, ενώ ο τότε Λοχαγός Κ. Ζωρογιαννίδης σημειώνει στο ημερολόγιό του (σελ.33) ότι, αφού είχε αρχίσει η μάχη, στις 11 το πρωί της 19^{ης} Οκτωβρίου, η ευρισκόμενη στο χωριό Κορυφή 7^η Μεραρχία «χωρίς, ως όφειλε, να συνδράμη τον αγώνα εκείνον διά της επί τόπου μεταβάσεώς της ή τουλάχιστον διά του πυροβολικού της, ηρκέσθη να γίνη απλούς θεατής· εφ’

ώ και τη απεδόθη δικαίως η κατηγορία της αποτελματώσεώς της, του Διαδόχου [αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου] δριμέως επιτιμήσαντος τον Μεραρχον [Κλεομένη], ως εγνώσθη, διά τούτο»[4].

Χαρακτηριστικό είναι και το ότι οι Τούρκοι κάτοικοι των Γιαντισών, αν και εξοπλισμένοι, δεν πήραν μέρος στη μάχη αλλά φρουρούσαν τη... χριστιανική συνοικία της κωμόπολης! (βλ. Ο Ελλην. Στρατός κατά τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912 -13, Παραρτ. Α΄τόμου, σελ.227, αρ. εγγράφου 621). Και ο Σπύρος Μελάς μαρτυρεί (Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912 -13, σελ.215) ότι οι Τούρκοι κάτοικοι των Γιαντισών είχαν συνεννοηθεί με τους Έλληνες συντοπίτες τους, ώστε σε περίπτωση νίκης του Στρατού μας, να τεθούν οι πρώτοι υπό την προστασία των δευτέρων[5]. Η εκ μέρους των Ελλήνων, τέλος, κατάληψη του χωριού Πυλωρύγι διευκόλυνε την υπερκέραση του δεξιού της εχθρικής παράταξης και έκρινε την σε βάρος των Τούρκων έκβαση του αγώνα. Με το πέσιμο της νύχτας παράλληλα, όλοι οι Τούρκοι έφεδροι που κατάγονταν από τα κοντινά χωριά, εγκατέλειψαν τα χαρακώματά τους και διασκορπίστηκαν ή πλημμύρισαν τους δρόμους των Γιαντισών. Από δε τις 9 το πρωί της 20ης Οκτωβρίου, και οι υπόλοιποι Τούρκοι άρχισαν να εγκαταλείπουν το πεδίο της μάχης και να υποχωρούν προς τις γέφυρες του Αξιού. Έτσι, ώρα 11, ο Ελληνικός Στρατός έμπαινε στην ως άνω κωμόπολη, η απελευθέρωση της οποίας κόστισε τη ζωή 10 Ελλήνων αξιωματικών και 178 οπλιτών μας και τον τραυματισμό 29 αξιωματικών και 756 οπλιτών. Όσον αφορά τις εχθρικές απώλειες, ο Λεωνίδας Παρασκευόπουλος (Επιστολές προς τη σύζυγό του Κούλα,σ.55) σημειώνει: «εις Γιαννιτσά [sic] έθαψαν οι δικοί μας νεκρούς περί τους 350 Τούρκους, όλους από βλήματα πυροβολικού». Ταυτόχρονα, μέσα στην κωμόπολη, λόγω της παρουσίας μεγάλου αριθμού στρατιωτικών μονάδων και εξαιτίας της βροχής, επικρατούσε σύγχυση και αταξία. Αυτή η κατάσταση, όπως και η σύμφωνα με τον Πάγκαλο, αποδιδόμενη εναντίον του Γενικού Στρατηγείου μομφή ότι το τελευταίο ήταν απασχολημένο με την περισυλλογή και την καταμέτρηση της πολεμικής λείας, είχαν ως αποτέλεσμα να μην οργανωθεί δεόντως η καταδίωξη του εχθρού[6].

Αλλά και η 7^η Μεραρχία, ομοίως, συνέχισε, επίσης, να παραμένει αδρανής. Συγκεκριμένα, η εν λόγω μονάδα, ήταν μεν συγκεντρωμένη στην περιοχή Πλατέος- Λουδία – Κυμίνων, στις 19 του μηνός (Απομνημονεύματα Αλ. Μαζαράκη, σελ. 121), όπου, μάλιστα, ακουγόταν ευκρινώς ο κρότος των πυροβόλων από τα Γιανιτσά, παρ' όλα αυτά, όμως, ο Κλεομένης αρνήθηκε και πάλι να ωθήσει τη μονάδα του προς τον Λουδία, όπως του πρότεινε το επιτελείο του. Μόνο στις 21 Οκτωβρίου βρέθηκε η συγκεκριμένη Μεραρχία στο χωριό Άδενδρο, αφού προηγουμένως καταλήφθηκε η εκεί σιδηροδρομική γέφυρα του Λουδία από τους προσκόπους του Κωνσταντίνου Μαζαράκη. Η τελευταία ιδίως επιχείρηση εξελίχθηκε σε εκ του συστάδην μάχη με τους Τούρκους, οι οποίοι είχαν ήδη υπονομεύσει τη γέφυρα με εκρηκτικά, και καιροφυλακτούσε άμεσα ο κίνδυνος ανατίναξής της από τον εχθρό. Τέλος, μετά τη κατάληψη της γέφυρας, εδέησε η 7^η Μεραρχία να την επιστρώσει (μια και επρόκειτο για σιδηροδρομική γέφυρα) και να διαπεραιωθεί η εν λόγω μονάδα στην ανατολική όχθη του Λουδία.

Ως αποτέλεσμα, αφετέρου, των παραπάνω ολιγωριών και καθυστερήσεων, οι υποχωρούντες από τα Γιανιτσά Τούρκοι, διέβησαν ανενόχλητοι την ξύλινη γέφυρα του Αξιού που υπήρχε ανατολικά από το χωριό Μεντεσελί (τη σημερινή Έλλη) και πέρασαν ασφαλείς στην αριστερή όχθη. Αλλά, και την επαύριο, σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του Θ. Πάγκαλου, όταν βεβαιώθηκαν οι Τούρκοι ότι καμιά ελληνική μονάδα δεν είχε διαβεί τον Αξιό, επέστρεψαν στην παραπάνω γέφυρα και την πυρπόλησαν! Κατά τον ίδιο τρόπο, πρόλαβε ο εχθρός και ανατίναξε, στις 8.30 το πρωί της 22ας Οκτωβρίου, μεγάλο τμήμα από τη γέφυρα του Αξιού (σύμφωνα με άλλες πληροφορίες ένα μόνο βάθρο) της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης- Μοναστηρίου, η οποία γέφυρα βρίσκεται στα ανατολικά του Άδενδρου. Και αυτό το πέτυχαν οι Τούρκοι, επειδή τόσο η 7^η Μεραρχία όσο και το απόσπασμα Ευζώνων Κωνσταντινόπουλου δεν μερίμνησαν, από την προηγούμενη μέρα, για τη φρούρησή της. Όμως και επί του προκειμένου. ο προαναφερθείς Ζωρογιαννίδης Κ. μαρτυρεί, και πάλι, ότι «το τοιούτον» [δηλαδή την ανατίναξη της γέφυρας] «δε θα το επετύγχανον [οι Τούρκοι] αν ημέτερον απόσπασμα [δηλαδή της 7^{ης} Μεραρχίας στην οποία ο ίδιος υπηρετούσε] προυχώρει εγκαίρως προς τα εκεί και ημπόδιζε την ανατίναξιν· οπότε τα

ημέτερα στρατεύματα ήθελον διαβή αμέσως την γέφυραν, τουθ' όπερ θα συνεπήγετο την ταχυτέραν κατάληψιν της Θεσσαλονίκης . Ούτω η Μεραρχία παρέμεινεν εν απραξία εις Κερτζιλάρ [Άδενδρο] δύο ολοκλήρους ημέρας την 21^{ην} και την 22αν Οκτωβρίου» (Ημερολόγιό πορειών και πολεμικών επιχειρήσεων, σελ.38).

Όντας συνεπώς υποχρεωμένος ο Ελληνικός Στρατός να διαβεί τον Αξιό, κατασκεύασε τις εξής γέφυρες: μια στη Χαλάστρα, δεύτερη, μήκους 210 μέτρων, στηριγμένη επί “βαστάκων” στο χωριό Ανατολικό (Βαλμάδα) και τρίτη στο Αξιοχώρι[7]. Κατά τα άλλα, το ελληνικό Γενικό Στρατηγείο, από το πρωί της 23^{ης} Οκτωβρίου είχε την έδρα του στο Άδενδρο-όπου ο διάδοχος και το επιτελείο του φιλοξενήθηκαν στο σπίτι του Χρ. Φώτη- και **από το μεσημέρι της 25^{ης} Οκτωβρίου** μεταστάθμευσε το στρατηγείο μας στη χωριό Γέφυρα (Τόψιν). Εδώ εγκαταστάθηκε στη βίλα του αγροκτήματος Μοδιάνο, ο οποίος ήταν ο ιδιοκτήτης του χωριού. Το αγρόκτημα λειτουργούσε και ως γεωργική σχολή, ενώ στην έπαυλή του, στην οποία ήταν προηγουμένως η έδρα του τουρκικού στρατηγείου, υπήρχε-πριν αφιχθεί εκεί το δικό μας- αναρτημένη η γερμανική σημαία[8]. Όσα, τέλος, διαδραματίστηκαν, στο σημερινό χωριό Γέφυρα, αλλά και συνολικότερα, έσχησε έχοντα με την παράδοση της Θεσσαλονίκης τα εξιστορεί ως εξής στα Απομνημονεύματά του (σ.53 κε) ο Έλληνας Επιτελάρχης Αντισυνταγματάρχης Βίκτωρ Δούσμανης:

«Εις το Τόψιν ευρισκόμενοι, ήλθον σιδηροδρομικώς προς συνάντησιν του Διαδόχου οι κ.κ πρόξενοι της Θεσσαλονίκης και εξήτησαν παρ' αυτού να μη βομβαρδίση την πόλιν, μεριμνώντας ως συνήθως υπέρ της προστασίας των υπηκόων των. Ο διάδοχος απήντησεν ότι αυτός σπεύδει να καταλάβη την Θεσσαλονίκη και ότι πάσαν αντίστασιν των Τούρκων θέλει την καταβάλλη. Εις αυτούς δε εναπόκειται να πείσωσι τον αρχηγόν του Τουρκικού Στρατού να μη πάθωσιν οι υπήκοοι των προξένων εκ των πολεμικών επιχειρήσεων και να αφήση ελεύθερον τον δρόμον εις τον ελληνικόν Στρατόν. Οι πρόξενοι ανεχώρησαν βεβαιώσαντες ότι θα συνεννοηθώσι μετά του Στρατηγού Ταξίμ πασά. Πράγματι, περί την **εσπέραν της 25^{ης} Οκτωβρίου**, μας ανηγγέλθη ότι πρόκειται να έλθωσιν οι απεσταλμένοι του Ταξίμ. Ο Διάδοχος ανέθεσε εις εμέ την διεξαγωγήν των διαπραγματεύσεων· [...και] μου είπε: “**Να ζητήσης παρά-**

δοσιν άνευ όρων”. Περί την 5^η πρωινήν της 26 Οκτωβρίου έφθασαν εις Τοψίν ο στρατηγός φρούραρχος Θεσσαλονίκης[9] και κάποιος φεσοφόρος Έλλην την καταγωγήν και Καραπιπέρης επικαλούμενος[*sic*]. Τους εδέχθη φιλοφρονέστατα, τους προσεφέραμεν τέϊον[...] και ηρχίσαμεν την συζήτησιν. Ο Ταξίμ έθετε όρους. Εις τους απεσταλμένους του εγώ εδήλωσα ότι ο διάδοχος εννοεί την άνευ όρων παράδοσιν της πόλεως Θεσσαλονίκης και την αιχμαλώτισιν του Τουρκικού στρατού. Οι απεσταλμένοι δεν συνεφώνησαν και ανεχώρησαν. Προτού όμως χωρισθώμεν, μου είπον ότι θα μεταβιβάσωσιν εις τον Ταξίμ πασάν τας αξιώσεις του Διαδόχου και ότι θα επέστρεφον την μεσημβρίαν. Ανέφερα τα της συναντήσεώς μου εις τον Διάδοχον, όστις μου απήντησε **“Αν έχεις όρεξι περίμενέ τους, εγώ θα διατάξω την προχώρησιν”**. Την μεσημβρίαν [της 26^{ης} Οκτωβρίου], καθ ην στιγμήν ο Διάδοχος ητοιμάζετο να ιππεύση, όπως προφθάση τας από πρωΐας προς Θεσσαλονίκην βαδιζούσας Μεραρχίας, φθάνουν εις το προαύλιον του κτήματος Modiano, όπου ήτο το στρατηγείον εγκατεστημένο, οι δύο απεσταλμένοι του τούρκου αρχηγού. Ο Διάδοχος μοι λέγει: “Ξεμπέρδευε γρήγορα μ’ αυτούς και τρέξε κατόπιν μου”· και ιππεύσας εκάλπασε προς την πρώτην Μεραρχίαν. Οι απεσταλμένοι έφεραν τας νέας προτάσεις του Ταξίμ, αλλά πάντοτε ούτος έθετε όρους για την παράδοσιν. Τους έπεισα ότι ματαιοπονούν και συνέστησα να επανέλθουν εις Θεσσαλονίκην. Απελπισθέντες συνεφώνησαν μαζί μου και μετέβησαν εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν Τοψίν, όπου τους ανέμενεν ο σιδηροδρομικός συρμός αυτών διά να τους επαναφέρη εις Θεσσαλονίκην [...] εν τω μεταξύ δε ιππεύσας έσπευσα προς συνάντησιν του Αρχηγού μου, ον ευρήκα παρά τω Επιτελείω της πρώτης Μεραρχίας.

»Ενώ επορευόμεθα προς Θεσσαλονίκην, μας κατέφθασε ο αξιωματικός του ιππικού κ. Μαραθέας, όστις έφερε επιστολήν του Βούλγαρου στρατηγού Θεοδωρώφ ειδοποιούντος τον Διάδοχον ότι και αυτός επίσης επισπεύδει την πορείαν του ίνα καταλάβη την Θεσσαλονίκην. Εις την επιστολήν ταύτην απήντησε αμέσως ο Διάδοχος ειδοποιών αυτόν ότι ήδη ευρίσκεται προ των πυλών αυτής και ότι απόψε θα ευρίσκεται εκεί. Θεωρών δε περιττήν την συμμαχικήν ταύτην εκδούλευσιν του Βούλγαρου στρατηγού τον παρακαλεί ν’ ανακόψη την προς Θεσσαλονίκην πορείαν του [...] [10]. Αμέσως μετά την υπογραφήν της επιστολής ιππεύσας ανεχώρησε προς Τεκελί [Σίνδο]. εμέ δε

διέταξε να παραμείνω όπως φροντίσω διά την ταχείαν αναχώρησιν του αξιωματικού του ιππικού[...] και των της συνοδίας[sic] ίνα μεταφέρωσι την απάντησιν του Διαδόχου. [...] ούτως έχασα τα ίχνη του Διαδόχου, [αλλά και] όταν έσπευσα να τον ανεύρω[...]εκοπίασα πολύ. Ευτυχώς περί την δύσιν του ηλίου, συνήντησα δείκτας επί της οδού προς ην επορευόμην προς αναζήτησιν του Διαδόχου· η τοιαύτη επισήμανσις της οδού με οδήγησεν προς τον Διάδοχον, ον ευρήκα παρά τινα υδρόμυλον ανύσυχον και τεταραγμένον· “τι έγινες”, μου λέγει, κάπως ερεθισμένος, “σε περιμένω και σε ζητώ τόσην ώραν”. Μου εξήγησεν ότι ο Ταξίμ Πασάς είχε στείλει κήρυκα με λευκήν σημαίαν ζητών από τον Διάδοχον να τω αποστείλει αντιπρόσωπόν του προς παράδοσιν, διότι δέχεται να τω παραδοθή άνευ όρων. Ο Διάδοχος με διέταξε ότι έπρεπε αμέσως να μεταβώ εις συνάντησιν του Τούρκου στρατηγού, ευρισκομένου, κατά το λέγειν του κήρυκος λοχαγού της χωροφυλακής, εις Δαούτ Μπαλή [σημερινό Ωραιόκαστρο]. Ιππεύσας αμέσως παρέλαβον ένα αξιωματικό του Επιτελείου, τον Ιωαν. Μεταξά, και δύο στρατιώτας ιππείς ως συνοδείαν και αφέθην να οδηγηθώ υπό του Τούρκου κήρυκος εις Δαούτ Μπαλή. Καθ’ οδόν εις την μικράν μου συνοδείαν προσεκολλήθησαν και δύο εθελονταί συνοδοί, ο υπολοχαγός του πεζικού Γεωργίου Δ. και ο εκλεκτός ιππεύς Μπαλτατζής Ν.[...] ήρχισε δε να σκοτεινιάζη και να βρέχη.

»Διέβημεν αισίως τας τουρκικάς γραμμάς και μετά τινά ωραν εισήλθομεν εις το χωρίον Δαούτ- μπαλή [...]· φθάσας [όμως] εκεί αξιωματικός τις αυτού μου λέγει ότι ο Ταξίμ πασάς έφυγε διά Θεσσαλονίκην και ότι δεν αφήκε καμίαν εντολήν δι’ εμέ [...]. Ευρέθην εις λίαν δυσχερήν θέσιν, καθόσον περιεστοιχιζόμην υπό εχθρικού στρατού αιχμάλωτος αυτού», τονίζει ο Δούσμανης. Και ο τελευταίος ακολούθως, μέσα στο σκοτάδι της νύχτας και υπό αδιάκοπη βροχή, μετέβη στη Θεσσαλονίκη και συνάντησε τον Τούρκο αρχιστράτηγο, ο οποίος κατά τον Δούσμανη ήταν μεν «πολύ στενοχωρημένος αλλ’ ουχί τεταραγμένος». Και συνεχίζει ο Έλληνας επιτελάρχης: «με παρεκάλεσε να καθήσω εγώ και οι δύο αξιωματικοί μου. Άμα εκαθήσαμεν, τω είπον ότι η παράδοσις θα γίνη άνευ όρων και ότι, αν ήθελε, ηδύνατο να διατάξη αξιωματικόν τινά του επιτελείου του ίνα μετά του ιδικού μου αξιωματικού καταρτίση την σχετικήν σύμβασιν. Τούτο και εγένετο.[...]». Τέλος, «η σύνταξις της συμβάσεως και η υπογραφή αυτής επεραιώθη περί

την **1.30' μετά μεσονύκτιον [της 27^{ης} Οκτωβρίου]**, εσυμφωνήσαμεν όμως να θέσωμεν ως ημερομηνίαν την της 26^{ης} Οκτωβρίου, διότι εξ υπαιτιότητος των Τούρκων εβραδύναμεν να συναντηθώμεν και ν' αρχίσωμεν την συζήτησιν και την σύνταξιν αυτής[...]

Όσον αφορά την αναχώρηση του Δούσμανη από τη Θεσσαλονίκη, ο ίδιος σημειώνει: «Όταν μετ' ολίγον ητοιμάσθη ο συρμός, διέταξα να μεταφερθώ εις Τεκελί, όπου την προηγουμένην εσπέραν είχαν αφήσει τον διάδοχον[...]. Πράγματι, αφίχθηκε, μετά περιπετειώδη διαδρομή, ο Δούσμανης «εις Τεκελι [...] την 5^{ην} πρωϊνήν» [της 27^{ης}] όπου βρισκόταν μεν ο Κωνσταντίνος, ο οποίος όμως τότε «εκοιμάτο»**[11]**. Ο Έλληνας αντισηνταγματάρχης, αφετέρου, βιαζόταν να ξανασυναντηθεί με τον Ταχσίν, γιατί προηγουμένως, όπως υπογραμμίζει, «δεν είχομεν τον καιρόν να συντάξωμεν την συμπληρωματικήν σύμβασιν την μέλλουσαν να περιλάβη τους πολιτικούς [...]όρους», και συνεπώς ήταν υποχρεωμένος ο Δούσμανης να επανέλθει στη Θεσσαλονίκη. διότι, είχε «δώσει ώραν συναντήσεως μετά του Ταξίμ πασά την 9^{ην} πρωϊνήν [της 27^{ης} Οκτωβρίου]». Αναχωρώντας λοιπόν και πάλι ο επιτελάρχης μας από τη Σίνδο για Θεσσαλονίκη πήρε μαζί του και τον έφεδρο λοχία Ίωνα Δραγούμη «ίνα μας βοηθήση διά τινά πολιτικά ζητήματα», ενώ, επειδή ο Τούρκος αρχιστράτηγος αρνιόταν να συμπεριλάβει στην παράδοση της Θεσσαλονίκης και την παράδοση του φρουρίου του Καράμπουρνου, ο Κωνσταντίνος είπε στον επιτελάρχη του: «Μην επιμείνεις, τέλειωνε με την Θεσσαλονίκην» (Απομνημονεύματα Δούσμανη, σ.59).

Τελικά, κατά τις επόμενες εν Θεσσαλονίκη διαπραγματεύσεις μεταξύ Δούσμανη και Ταχσίν παραιτήθηκε ο τελευταίος των απαιτήσεών του και υπογράφηκε και δεύτερη ελληνοτουρκική σύμβαση, βάσει του πρώτου άρθρου της οποίας το απόσπασμα Ευζώνων Κωνσταντινόπουλου με τμήμα Ιππικού εισήλθε στη Θεσσαλονίκη. Αλλά και η 7^η Μεραρχία εγκαταστάθηκε κατά τις πρωινές ώρες της μέρας εκείνης στις παρυφές της πόλης, στο Μπερ - τσινάρ**[12]**, ενώ ο Δούσμανος, γύρω στο μεσημέρι, έστειλε την υπογραφείσα σύμβαση στο χωρίο Γέφυρα, «όπου εν τω μεταξύ είχε μεταβή ο Διάδοχος». Παράλληλα, ο ως άνω Έλληνας αξιωματικός, ήταν μεν της άποψης να μεταβή αμέσως ο Κωνσταντίνος στη Θεσσαλονίκη, καθώς όμως αντιλαμβανόταν ότι την πρότασή του δεν την υιοθετούσε ο αποδέκτης

της, αφίχθηκε ο ίδιος στη Γέφυρα για να πείσει το διάδοχο, οπότε για όσα ακολούθησαν, ο αντισυνταγματάρχης εκείνος μαρτυρεί: «Όταν τον συνήντησα, είχε δύσει ο ήλιος και μοι λέγει “Τώρα είναι αργά διά να εισέλθω στη Θεσσαλονίκη και ας το αναβάλωμεν δι’ αύριον”. Ήθελε να εισέλθῃ εν πλήρει φωτί και επισήμως ως νικητής και τροπαιούχος [...]». Μετά όμως τα μεσάνυχτα ο ίδιος ο Κωνσταντίνος, με βάση πληροφορίες που του μετέφερε ο Περικλής Αργυρόπουλος, γνωστοποιούσε στον Δούσμανη: «[...]αύριον την πρωΐαν οι Βούλγαροι ετοιμάζονται να εισέλθουν εις την πόλιν και πρέπει να προφθάσωμεν να ευρεθώ εντός αυτής προ αυτών. Θα αναχωρήσωμεν αμέσως». Πράγματι, ξεκίνησε πάραυτα τότε ο Κωνσταντίνος με το επιτελείο του σιδηροδρομικώς για τη Θεσσαλονίκη όπου έφτασε **στις 4 το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου**. «Ήτο σκότος, έβρεχε», παρατηρεί ο Δούσμανης, «οι δρόμοι έρημοι και αφύλακτοι. Ευρίσκομεν εκεί παρατυχούσαν αγοραΐαν άμαξαν, εισέρχεται εις αυτήν ο Διάδοχος [...] μετ’ αυτού εισερχόμεθα και τινες αξιωματικοί του Επιτελείου[...] και διευθύνθημεν **εις το Διοικητήριον**. Εκεί ενεκατεστάθησαν προσωρινώς ο Διάδοχος και το Στρατηγείον», του οποίου η φρουρά ήταν ακόμη τουρκική και όπου, μετά την εκεί εγκατάσταση του Διαδόχου, **υψώθηκε η Ελληνική Σημαία**.

Ήδη όμως η 7^η βουλγαρική μεραρχία του στρατηγού Θεοδωρώφ βάρδιζε, το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου, επί της σημερινής οδού Λαγκαδά με κατεύθυνση τη Θεσσαλονίκη, οπότε διατάχθηκε η 7^η ελληνική Μεραρχία να μετακινηθεί προς τον παραπάνω δρόμο για να εμποδίσει την περαιτέρω προς την πόλη προώθηση των Βουλγάρων. Και ναι μεν έτσι επιτεύχθηκε το τελευταίο, όμως ο Θεοδωρώφ επισκέφθηκε, στις 4 το απόγευμα της 28^{ης} Οκτωβρίου, τον Κωνσταντίνο και τον παρεκάλεσε να επιτραπεί η είσοδος στην πόλη τουλάχιστον δύο βουλγαρικών ταγμάτων, που είχαν ανάγκη ανάπαυσης. Οπότε, ο διάδοχος, παρά τις αντίθετες συμβουλές του λοχαγού του Επιτελείου Εξαδάχτυλου, του Περικλή Αργυρόπουλου, του Ίωνα Δραγούμη και των πριγκίπων, έδωσε την αιτηθείσα άδεια, με αποτέλεσμα οι Βούλγαροι να εισαγάγουν λάθρα στην πόλη ένα σύνταγμα... και...

Εν τω μεταξύ, στις 11 το πρωί της 28^{ης} Οκτωβρίου, ο διάδοχος είχε μεταβή στο ναό του Αγίου Μηνά για την πραγματοποίηση (σύντομης) δοξο

λογίας. Στις 1.30, την ίδια μέρα, παρακολούθησε από το Διοικητήριο παρέλαση της 1^{ης} μεραρχίας. Συγχρόνως αποβιβάστηκαν από το ατμόπλοιο Αρκαδία 150 άνδρες της Κρητικής Χωροφυλακής υπό τον Αντισυνταγματάρχη Μομφεράτο. Ακολούθως διορίστηκε Νομάρχης Θεσσαλονίκης ο προαναφερθείς Αργυρόπουλος, Γενικός Διοικητής Μακεδονίας ανέλαβε ο Ρακτιβάν, αλλά παρέμεινε στη θέση του ο δήμαρχος της πόλης Οσμάν Σαΐτ. **Στις 29 Οκτωβρίου 1912** αφίχθηκε στην πόλη ο βασιλιάς Γεώργιος (που δεν εγκατέλειψε παρά νεκρός την πόλη), και εν συνεχεία, όταν αυτός, επικεφαλής βασιλικής πομπής, έφθασε μπροστά στο Λευκό Πύργο, υψώθηκε εκεί η Ελληνική Σημαία. Γράφει, τέλος, για την εν λόγω έπαρση της Ελληνικής Σημαίας ο Αλέξ. Ζάννας (σσ.162-163): «Στον Λευκό Πύργο δεν είχε σηκωθεί ακόμη η Ελληνική σημαία, και όλοι διερωτούνταν το γιατί [...] ύστερα από 36 ωρών κατοχής δεν είχε» συμβεί κάτι τέτοιο. «Ανέβηκα επάνω στον Πύργο», συνεχίζει ο Ζάννας, «και είδα πως οι Τούρκοι είχαν αφαιρέσει το σκοινί από τον ιστό [...]. Ρώτησα στα καϊκία, που ήταν αγκυροβολημένα δίπλα, αν υπήρχε κανένας μικρός μούτσος ικανός να σκαρφαλώσει στον ...] ιστό και να περάσει το σκοινί για τη σημαία. Παρουσιάστηκε ένας μικρούλης γελαστός και με βεβαίωσε πως μπορούσε να το κάνει. Έτρεμα μην του συμβή κακό, γιατί ο ιστός δεν ήταν πολύ γερός. Ο μικρός όμως, αφού τον κοίταξε, μου είπε πως έκανε δυσκολώτερες αναρριχήσεις στα καράβια και πως θα τα κατάφερνε. Πριν ακόμη του πω το “ναι” αρχισε να σκαρφαλώνει με καταπληκτική επιτηδειότητα και ταχύτητα. Σε δυο λεπτά είχε περάσει το σκοινί. Κατέβηκε ενθουσιασμένος για την επιτυχία του, και όταν του έδωσα δυο μετζήτσια, πετούσε από τη χαρά του. **Η σημαία μας πρωτοϋψώθηκε στο Λευκό Πύργο εκείνη την ημέρα το πρωϊ**, την ώρα ακριβώς που έρχονταν απ’ τον παραλιακό δρόμο η παρέλασις της νίκης. Τα κανόνια, στημένα εκεί κοντά, χαιρετούσαν με [ένσφαιρους] πυροβολισμούς, τα καράβια στο λιμάνι σφύριζαν όλα μαζί, και έφιπποι προπορεύονταν του στρατού ο βασιλεύς Γεώργιος, ο Διάδοχος και το Επιτελείο. Ο κόσμος που είχε ξεχυθή στους δρόμους ζητωκραύγαζε έξαλλος, και πολλά μάτια δάκρυσαν από συγκίνηση».

Γαβριήλ Ν. Συντομόρου.

Βιβλιογραφία:

Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-13, τ.Α΄, εν Αθήναις 1932 και 1939.

Ο Μακεδονικός Αγώνας-Απομνημονεύματα, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη 1984.

Αλεξάνδρου Μαζαράκη Αινιάνος, Απομνημονεύματα, Ίκαρος, Αθήναι 1948.

Β. Δούσμανη, Απομνημονεύματα, εκδοτ. οίκος Πέτρ. Δημητράκου Α. Ε., Αθήναι.

Κ. Ζωρογιαννίδη, Ημερολόγιο πορειών και πολεμικών επιχειρήσεων 1912-13, ΙΜΧΑ, Θεσ/νίκη 1965.

Λεωνίδα Παρασκευόπουλου, Επιστολές προς την σύζυγό του Κούλα, Καστανιώτης, Αθήνα 1998.

Ευσταθίου Λιώση, Πολεμική Ιστορία του 3^{ου} Πεζικού Συντάγματος, Αθήναι 1928.

Φιλίππου Δραγούμη, Βαλκανικοί Πόλεμοι, 1912-13, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1988.

Σπύρου Μελά, Οι Πόλεμοι 1912-13, Μπίρης, Αθήνα 1958.

Παραπομπές:

[1] Για τις εν λόγω μονάδες, ο Αλέξανδρος Δ. Ζάννας σημειώνει (Ο Μακεδονικός Αγώνας. Απομνημονεύματα, σ.158): «Η 7^η Μεραρχία ούτε μια μάχη δεν έδωσε [κατά τη διάρκεια της προώθησής της] από τα [ελληνοτουρκικά] σύνορα μέχρι τη Θεσσαλονίκη, έμεινε σχεδόν τελείως άκαπνη. Η Ταξιαρχία του Κωνσταντινόπουλου το ίδιο. Η Ταξιαρχία Ιππικού αντί να προπορεύεται βρίσκονταν πάντα πίσω από μας». Το τελευταίο, ιδίως, ενδεικτικά συνέβη, όταν ο στρατός μας αφίχθηκε στη Βέροια. Όσον αφορά τα Σώματα Προσκόπων, αυτά, σύμφωνα με το Ζάννα (παραπάνω, σ.146), ατυχώς ονομάσθηκαν έτσι, «διότι δημιουργούνταν σύγχυσις με το Σώμα Προσκόπων των αγοριών που είχε ιδρυθή στις Αθήνας». Τα στρατιωτικά, πάντως, Σώματα Προσκόπων αποτελούνταν από εθελοντές πρώην Μακεδονομάχους ή και από άλλους, μη στρατεύσιμους, ελαφρά

οπλισμένους, και διοικούνταν από αξιωματικούς του τακτικού στρατού, πολλοί από τους οποίους υπήρξαν επίσης Μακεδονομάχοι. Τέτοια τμήματα, κατά τους βαλκανικούς πολέμους, είχαν συγκροτηθεί περί τα 100, και σ' αυτά ανήκαν συνολικά 6.000 περίπου άνδρες, με τους μισούς να είναι Κρητικοί. Τα σώματα των Κρητών ήσαν 77 (3.556 άνδρες), των Ηπειρωτών 9 (446 άνδρες), των Μακεδόνων επίσης 9 (211 άνδρες), και υπήρχαν έτεροι 1812 "πρόσκοποι" προερχόμενοι από την υπόλοιπη Ελλάδα. Παρόμοια τμήματα είχαν αποβιβαστεί στη Χαλκιδική, όπου εγκατέστησαν ελληνικές αρχές. Άλλα προωθήθηκαν στο χώρο μεταξύ Ελευθερούπολης και Θεσσαλονίκης, συμπεριλαμβανομένων και των περιοχών Παγγαίου και Νιγρίτας. Σε σώμα προσκόπων υπηρετούσε ο προαναφερθείς Αλέξανδρος Ζάννας, και σύμφωνα με τον ίδιο (παραπάνω, σ.139) «τη γενική αρχηγία των [εν λόγω] σωμάτων είχε αναλάβει ο λοχαγός του πυροβολικού Κωνσταντίνος Μαζαράκης».

[2] Ο Φερίκ Χασάν Ταχσίν πασάς (1845-1918) ήταν αλβανικής κατάγωγής, προερχόταν από το σώμα της στρατοχωροφυλακής και η πρώτη δημόσια θέση του ήταν του αγροφύλακα. Στρατιωτική υπηρεσία για πρώτη φορά ανέλαβε στην Κατερίνη και το 1881 ήταν διοικητής χωροφυλακής Ιωαννίνων. Της τελευταίας πόλης χρημάτισε και βαλής, στο δε βαθμό του στρατηγού προήχθη κατά τα τελευταία χρόνια του σουλτάνου Αβδούλ Χαμήτ (βλ. Σ. Κουζινόπουλου, Το μεγάλο άλμα, σσ. 223 & 287).

[3] Οι Έλληνες επιτελείς, αφετέρου, ήσαν τόσο βέβαιοι ότι δεν υπήρχε εχθρός στα δυτικά του Αξιού, ώστε διέταξαν το Ιππικό της 2ας Μεραρχίας να αναγνωρίσει την πέραν των Γιανιτσών οδό προς Πέλλα και Κουφάλια και να αποστείλει τα αποτελέσματα της αναγνώρισης στα Γιανιτσά όπου το ελληνικό στρατηγείο υπολόγιζε ότι θα βρισκόταν στις... 3 το μεσημέρι της 19^{ης} Οκτωβρίου. Το τελευταίο επίσης ανακοίνωσε τότε ότι «ο ανεφοδιασμός των σωμάτων θα εγένετο το απόγευμα της 19^{ης} Οκτωβρίου... εις την πόλιν των Γιανιτσών».

[4] Σύμφωνα με τον Α. Ζάννα (παραπάνω, σ.147), ο συνταγματάρχης του πυροβολικού Κλεομένης Κλεομένους «δεν ήθελε να αναλάβη καμμιά πρωτοβουλία και ζητούσε διαταγές από το Γεν. Επιτελείο για τα πλέον ασήμαντα ζητήματα. Στα Απομνημονεύματά του ο Αλεξ. Μαζαράκης (σελ. 114) τον κρίνει [τον Κλεομένη] ως εξής: " Αξιωματικός έχων γνώσεις τινάς

πυροβολικής, τελείως άγευστος συγχρόνου τακτικής μορφώσεως και αντιλήψεως, μη γνωρίζων τα όρια μεταξύ διοικήσεως και Επιτελείων, τα καθήκοντα και δικαιώματα εκάστου, από χαρακτήρος δε δύστροπος και φιλύποπος”. Το χειρότερο ήταν πως δεν ελάμβανε καθόλου υπ’ όψιν τον επιτελάρχη και τους επιτελείς του, οι οποίοι αναντιρρήτως είχαν αξία. Έβλεπαν την κατάστασι, ήθελαν να δράσουν, αλλά κανένας δεν είχε τον τρόπο να επηρεάση τον Κλεομένη ».

[5] Η εν λόγω όμως κωμόπολη, μετά την κατάληψή της δεν μπόρεσε να αποφύγει τον εμπρησμό και τις λεηλασίες. Μαρτυρεί σχετικά ο Φίλιππος Δραγούμης(Βαλκανικοί Πόλεμοι, 1912-13, σ114): «Τα Γενισά με τις φλόγες και τον καπνό κρύβονται πίσω από το χαμηλό χωματένιο λόφο με τα τούρκικα νεκραταφεία [...]. Τα Γενισά καίγονται πέρα ως πέρα, εκτός από τη χριστιανική συνοικία, ψηλότερα, αριστερά. Μέσα στη λαίμαργη φούρια τους οι φλόγες καίνε μαζί με τα σπίτια, τα δένδρα και τους φράκτες· ο μαύρος καπνός πετάγεται αποπνιχτικός και οι φλόγες ζεσταίνουν τον κρύον αέρα πολύ δυσάρεστα[...]όλα τα σπίτια και τα μαγαζιά ρημαγμένα, τα εμπορεύματα, όσα δεν μπορούσαν να μεταφερθούν εύκολα, χυμένα στους δρόμους[...]».

[6] Για την καταδίωξη εκείνη διατέθηκε το 1^ο Σύνταγμα Πεζικού του Συνταγματάρχη Μέξα και η Μοίρα πεδινού Πυροβολικού του Αντισυνταγματάρχη Λελάκη. Κατά τους ισχυρισμούς όμως του τελευταίου, η μονάδα του αδυνατούσε να ολοκληρώσει την αποστολή της λόγω καταπόνησης των ίππων της, οι οποίοι έπρεπε να τραφούν και να ποτιστούν. Έτσι, σταμάτησε η καταδίωξη του εχθρού στο ύψος της Πέλλας.

[7] Η κατασκευασθείσα στη Χαλάστρα (Κουλιακιά) γέφυρα ήταν διπλή και λεμβόζευκτη, και χρησιμοποιήθηκαν στην περίπτωση εκείνη, για τη στήριξή της, οι μπλάβες των ντόπιων Χαλαστρινών, ενώ της όλης εργασίας πρωτοστάτησε ο Κουλιακιώτης καρποποιός μπάρμπα- Γιώργης Νταλιγκάρος. Και ο Φίλιππος Σ. Δραγούμης αναφέρει (Ημερολόγιο –Βαλκανικοί Πόλεμοι (σ.116) ότι «[...]ο στρατός έχει σταματήσει προς στον Αξιό, γιατί διορθώνουν τη σιδηροδρομική γέφυρα που την έβλαψαν φεύγοντας οι Τούρκοι και φτιάχνουν κι άλλες για να περάσουν την ίδια ώρα όλες οι Μεραρχίες. Ο διοικητής [εντούτοις] της VII Μεραρχίας [Κλεομένης], αφού οι Πρόσκοποι του Κ.Μαζαράκη έσωσαν τη γέφυρα του Λουδία, αντί να καταδιώξει τον

εχθρό, κάθισε στη θέση εκείνη, επειδή ήταν κουρασμένοι οι άντρες και περίμενε, καθώς λέει ο ίδιος, διαταγή για να σώσει τη γέφυρα του Αξιού. Έτσι πρόφτασαν οι Τούρκοι και τη χάλασαν, ενώ δεν ήταν φαίνεται καθόλου δύσκολο να σωθεί».

[8] Φ. Σ. Δραγούμη, παραπάνω (σσ.126-127): «[...] προχωρήσαμε [...] προς το χωριό Τόψιν, οπούθε μακρύτερα φαίνονταν [...] η έπαυλη του Μοδιάνο, όπου είχε πάει πια ο Διάδοχος. Πάνω στο κτίριο κυμάτιζεν η Γαλλική και η Γερμανική σημαία, που τις είχε βάλει πριν φύγει, ο Εβραίος ιδιοκτήτης για να προφυλάξει το χτήμα [...]». βλ. επίσης και Σπύρου Μελά, Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912 – 13, σελ. 260.

[9] Στην πολεμική έκθεση του ΓΕΣ ως φρούραρχος Θεσσαλονίκης αναφέρεται ο Σεφήκ πασάς, ενώ ο Ταχσίν στα απομνημονεύματά του μαρτυρεί ότι ο ίδιος είχε τοποθετήσει στη θέση του φρουράρχου τον Αλή Ναντήρ, πρώην διοικητή του Σώματος Στρατού της Στρούμα.

[10] Το ότι για τη Θεσσαλονίκη κατ' εξοχήν ενδιαφέρονταν οι Βούλγαροι προέκυπτε και από πληροφορίες μεταβιβασθείσες στην ελληνική κυβέρνηση από τον γιατρό Φ. Νίκογλου, ο οποίος υπηρετούσε ως έφεδρος στο βουλγαρικό στρατό. Σύμφωνα με άλλες απόψεις, την ως άνω πληροφόρησή της η ελληνική πλευρά την όφειλε στον Ταγματάρχη Αμβρόσιο Φραντζή που ήταν αξιωματικός σύνδεσμος στο Βουλγαρικό Στρατηγείο με βοηθό του το Λοχαγό Αθανάσιο Σουλιώτη. Η εθνική προσφορά του Φραντζή βεβαιώνεται και από τον Μ. Σακελλαρίδη, εξ απορρήτων γραμματέα του Υπουργού Εξωτερικών Λάμπρου Κορομηλά, ο οποίος Σακελλαρίδης και παρέλαβε το τηλεγράφημα με τη σχετική πληροφορία του Φραντζή και το αποκρυπτογράφησε. (βλ.Γ. Κοσμά, "Ελληνικοί Πόλεμοι", σελ. 421 - 426).

[11] Ο διάδοχος Κωνσταντίνος και το ελληνικό γενικό Στρατηγείο, όπως όλα δείχνουν, πηγαινοέρχονταν μεταξύ Τόψιν και Σίνδου. Και ενώ για το πρώτο από τα δύο αυτά χωριά λέγεται ότι, μολονότι επιλέχθηκε ως έδρα στρατηγείου, δεν διέθετε καν τηλεγραφείο, για τη Σίνδο, ο Αλέξ. Ζάννας (σ.158) σημειώνει: «μείναμε [εκεί] 36 ώρες πάλι χωρίς κανένα λόγο». Όσον αφορά το προαναφερθέν "πήγαινε- έλα" του διαδόχου και του επιτελείου του, ο Φ. Δραγούμης π.χ (παραπάνω, σσ.131,132), κάνοντας λόγο για το βράδυ της 26^{ης} Οκτωβρίου 1912, καταγράφει στο ημερολόγιό του: «Είπε ο

Ίων [ο αδελφός του] πως πρέπει να πάμε στο Τεκελί [Σίνδο], όπου πιθανότατα θα έχει μείνει το Στρατηγείο [...]. Ύστερα από κάμποσους ελιγμούς, [ο δρόμος] μάς έβγαλε [...] ανατολικά από το δίπατο [σιδηροδρομικό] σταθμό του Τεκελί, που είχε τα παράθυρα φωτισμένα [...]. Εκείνη την ώρα στην πίσω μεριά του σταθμού, από το πάνω πάτωμα, φάνηκε στην εξωτερική σκάλα ο Διάδοχος. Κάποιος αξιωματικός βαστούσε το φώς. Κατέβηκε., προχώρησε στα σκοτεινά, στάθηκε σιωπηλός κάμποση ώρα μπρος στο σταθμό κοιτάζοντας προς το αντιφέγγισμα της Θεσσαλονίκης». Ωστόσο, αν και, το πρωί της 27^{ης} Οκτωβρίου, ο Κωνσταντίνος με το επιτελείο του και τους πρίγκιπες ήσαν έτοιμοι να μεταβούν από τη Σίνδο στη Θεσσαλονίκη (Φ. Δραγούμης, παραπάνω, σσ.133.134), «φαίνεται άλλαξε γνώμη ο Διάδοχος και αποφάσισε να μην πάει μέσα σήμερα [στη Θεσσαλονίκη] παρά αύριο μόνο[...]». Έτσι απλώς, «τότε ο Διάδοχος με το επιτελείο[...] καβάλησε και πήρε το δρόμο προς το Τόψιν [...]». Και αναρωτιέται στη συνέχεια ο Δραγούμης: «Ποιος ο λόγος που δεν μπήκε σήμερα ο Διάδοχος στη Θεσσαλονίκη; Κινδύνευε τάχα η ζωή του; Ή δε θα μπορούσε να μπει αμέσως αρκετός στρατός μαζί του;» Τέλος και σύμφωνα με τα Απομνημονεύματα του Δούσμανη (σ. 61), το απόγευμα της 27^{ης} Οκτωβρίου, ο Κωνσταντίνος βρισκόταν στο Τόψιν.

[12] Ο Κ. Καλαντζής σημειώνει στη σελίδα 421 του βιβλίου τού Αντιστρατήγου Γ. Κοσμά Ελληνικοί Πόλεμοι ότι οι πρώτοι από τα ελληνικά τμήματα που μπήκαν στη Θεσσαλονίκη ήταν ο Γεώργιος Παρασκευόπουλος, ο Λεωνίδας Σπαής και ο Ευριπίδης Μπακιρτζής. Οι δύο πρώτοι ήσαν λοχίες της Σχολής Υπαξιωματικών και ο τρίτος ήταν Εύελπς.

Πηγή : <https://syndesmos1971.wordpress.com/>